

ETNIKAI–NEMZETI KISEBBSÉGGKUTATÓ INTÉZET

1014 Budapest, Országház u. 30. 1250 Budapest, Pf. 33.

Tel.: 224–6790, fax: 224–6793

E-mail: titkarsag@mtaki.hu; honlap: www.mtaki.hu

AZ INTÉZET 2009. ÉVI TUDOMÁNYOS TERVE

Az Intézet 2009. évi munkatervében megjelölt feladatok szervesen épülnek rá a korábbi kutatásokra és intézetfejlesztési, együttműködési programokra. A végleges kutatási programot jelentős mértékben befolyásolhatják majd a pályázati eredmények, a hazai kormányzati megbízások, valamint a nemzetközi együttműködésben kínálkozó egyéb lehetőségek.

1.1. NEMZETKÖZI DISZCIPLINÁRIS ALAPKUTATÁSOK

1.1.1 EDUMIGROM. Ethnic differences in education and diverging prospects for urban youth in an enlarged Europe. A comparative study of the role of schooling in ethnically diverse communities with second-generation migrants and Roma.¹

A kutatás 14-16 éves gyerekek identitás-stratégiáit vizsgálja multietnikus iskolai és társadalmi környezetben. Ebben az évben a kérdőív lekérdezésére, valamint az Intézet munkatársai által koncepcionált kvalitatív adatfelvétel alapján interjúk készítésére és az etnodemográfiai adatfelvételre kerül sor. A kutatás egyik terepe Komló, amelynek vizsgálatát szintén az Intézet munkatársai végzik.

1.1.2. Változó nemzeti diskurzusok: az azonosságról és a különbségekről magyar állampolgárok és kisebbségben élő magyarok viszonyában² című kutatás keretében az év során folytatódik az adatfelvétel, és a csoportinterjúk (Kispalád, Szenyér, Komló, Budapest, Alsórákos, Kolozsvár) készítése. Az „Intézményes diskurzusok a magyarságról és az etnikai másságról” keretében az év során elkészül a kettős állampolgárságról szóló népszavazás publicisztikájának diskurzuselemzése, valamint összefoglaló készül a nemzeti radikalizmus és nacionalista szubkultúrák internetes megjelenéséről.

1.1.3. Identitások és modernitások Európában³. A kutatás kilenc európai országban - Bulgária, Horvátország, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Törökország, Nagy-Britannia – vizsgálja az európai identitások sokféleségét, majd azt, hogy a különböző környezetben hogyan alakultak ki ezek az önmeghatározások, s hogyan kapcsolódtak össze más folyamatokkal. Törekszik a kutatás a lehetséges jövőbeni identitás-pályák föltérképezésére is, a köztük lévő hasonlóságok meghatározására.

1.1.4. Elit és innováció. A magyarországi és határon túli eliteszoportok innovációs kapacitása és értékteremtő képessége Európai Unió környezetben.⁴ A kutatás célja az

¹ Az EU FP7-es keretprogramjában megvalósuló kutatás időtartama 2008. január–2010. december.

² A kutatást az OTKA támogatja, időtartama 2007–2010.

³ Az EU FP7-es keretprogramjában megvalósuló kutatás időtartama 2009. május–2010. december.

⁴ A kutatást a Gazdasági Minisztérium pályázata támogatja, időtartama 2008. december–2010. október.

innovativitás és értékteremtés kulcsszereplőinek, a gazdasági, politikai, kulturális elitnek a vizsgálata. A kutatás Magyarországon a cigány, német, szlovák, román közösségek elitjeinek, Szlovákiában és Romániában pedig a magyar kisebbségi elitek vizsgálatára irányul. Szociológiai lekérdezéssel 500-500 fős mintákon a két szomszédos ország kisebbségi magyar kulturális és gazdasági elitjének legfontosabb társadalmi mutatóit vizsgálják, szem előtt tartva a magyarországi mintákkal való összehasonlítás lehetőségét. Az év során a kérdőíves lekérdezésekre és az adatfeldolgozásra kerül sor.

1.1.5. Kárpátalja története 1918–2008. A tervezett kötet ukrán és magyar szerzők régiótörténeti tanulmányait adná közre két kötetben. A cél az, hogy Kárpátalja történetéről olyan tankönyv/kézikönyv/olvasókönyv szülessen, ami felkínálható iskolai alternatív oktatási segédletnek. Különösen fontos és eddig példa nélküli lenne, ha ukrán és magyar szakemberek közösen tudnának felmutatni egy ilyen könyvet, amely azonos tartalommal kerülne kiadásra magyar és ukrán nyelven.

1.1.6. A budapesti kormányzatok magyarságpolitikája. A kutatás egyik része a két világháború közti budapesti kormányzat határon túli magyarsággal kapcsolatos támogatási rendszerének vizsgálatára, a magyar–magyar kapcsolatok és a nemzetközi kisebbségvédelmi folyamatok kölcsönhatásainak elemzésére irányul. Az 1931 utáni időszakban vizsgálja a határon túli magyar szervezetek támogatásának mikéntjét, valamint a Vezérkari Főnökség környező országokban folytatott tevékenységének összefüggéseit. Egy másik iránya a Kádár-korszak külpolitikáján belül vizsgálja a határon túli magyarok problematikáját a szomszédországi kapcsolatrendszerben. A harmadik irány pedig az 1989 utáni kormányzati politikát és a magyar–magyar viszonyt vizsgálja a támogatáspolitikán túl, döntően a konfliktusokat és a beszédmódokat elemezve. Ebben az évben további forrásföltárásra, illetve 10 interjú elkészítésére kerül sor az 1988 utáni magyarságpolitika meghatározó személyiségeivel.

1.1.7. Pozíciók a változásban. A kutatás célja a határon túli magyarság társadalmi, politikai, intézményi pozícióinak vizsgálata négy országban – azok szerkezetei sajátosságai szerint –, majd az elkészült elemzések és esettanulmányok alapján összehasonlító értelmezések készítése. Ebben az évben a „A kisebbségi magyar pártok választási részvétele 1990–2008” és a „Kisebbségi kulturális intézményrendszer állami és önkormányzati finanszírozása” témakörben készülnek el az egyes országokra vonatkozó esettanulmányok.

1.1.8. A csehszlovákiai magyarság története. A szlovákiai magyar szerzőkkel közösen két éve folyó munka ebben az évben az előtanulmányok összesítésével, a digitális változat alapján pedig egy rövid összefoglaló munka kiadásával folytatódik. Az Intézet munkatársa a kötet szerkesztőjeként az 1918–1920 közötti időszak, illetve az 1970–1989 közötti Husák-korszak történetének feldolgozásában vesz részt. A Husák-korszak nemzetiség- és magyarságpolitikájának föltárásában folytatódnak a szlovákiai illetve magyarországi levéltári kutatások.

1.2. NEMZETKÖZI INTERDISZCIPLINÁRIS ALAPKUTATÁSOK

1.2.1. Az *Etnikai egyensúlyhelyzetek, lokális együttélési modellek két vegyes lakosságú kistrégióban*⁵ című kutatás egy-egy erdélyi és felvidéki vegyes lakosságú tájegység, valamint kontrolltelepülésként a bácskai Feketics és a Fekete-Körösvölgyi Várasfenes komplex

⁵ A kutatást az OTKA támogatja, időtartama 2009–2012.

etnoszociológiai, történeti, kulturális és vizuális antropológiai vizsgálatát tűzte ki célul. A kistájakon belül azokra a településekre koncentrál, amelyek etnikai, felekezeti viszonyai a 20. század elejétől, illetve a telepítések által érintett községekben az 1950-es évektől napjainkig alig, vagy csekély mértékben változtak. Ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy a kiválasztott településeken a kulturális és gazdasági együttélési technikák, valamint az ezt megalapozó normák még tükrözik az etnikumközi együttélés sajátosságainak természetes viszonyait, a sajátosságok megőrzését, így lehetővé teszi annak összehasonlító vizsgálatát.

1.3. NEMZETKÖZI INTERDISZCIPLINÁRIS ALKALMAZOTT KUTATÁSOK

1.3.1. A mediterrán és a kelet-európai országok mint új bevándorlási célországok az EU-ban (IDEA⁶) című, 2007-ben indult kutatás célja annak a folyamatnak a bemutatása, amelynek során Európa emigrációs régióból befogadó régióvá vált. Az összehasonlító vizsgálat az európai országok három különböző csoportjára fókuszál, amelyek három különböző időszakban – az 1950–1970-es években, a '70-es évek második felében, illetve az 1990-es években - kezdtek migránsokat vonzani. A kutatás eredményeinek közreadására tanulmánykötetben kerül sor.

1.3.2. EUMC Rasszizmust és idegenellenességet monitorozó program⁷. Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (European Union Agency for Fundamental Rights, FRA) FRA RAXEN projektje keretében az Intézet a Jogtudományi Intézettel közös pályázata alapján 2007 márciusától kezdve várhatóan 2011 januárjáig elnyerte az Alapjogi Ügynökség magyarországi Információs Központ státuszát. A projektben vállalt ez évi feladatok: a 2008-as országjelentés frissítése. A FRA 2008. évi jelentése magyar vonatkozású részeinek ellenőrzése, kiegészítése.

2.1. MAGYARORSZÁGI DISZCIPLINÁRIS ALAPKUTATÁSOK

2.1.1. A magyarországi egyházak és a nemzetiségek (1920–1950). A négy évig folyó forrásfőltartó kutatás folytatása. Az év során a főltárt anyag egy részének – a két világháború közötti német nemzeti mozgalom és az evangélikus egyház viszonyához kapcsolódóan – szisztematikus feldolgozására, tanulmányban való közzétételére is sor kerül.

2.1.2. Dokumentumok a magyarországi németek történetéhez 1670–1950.⁸ A kutatás célja a mai magyarországi önkormányzati levéltárakban található azon fondok és állagok repertóriumának, illetve rövid tartalmi ismertetésének összeállítása, amelyek relevánsnak tekinthetők a magyarországi németek története szempontjából. A kutatásban 13 megyei levéltár munkatársai vesznek részt, a munka koordinálása és szakmai irányítása folyik az Intézetben. 2010-ben az elkészült kézirat német nyelvű megjelenése várható.

2.1.3. Kisebbségi önkormányzati választások Magyarországon 1994–2007. Bizonyos, a választások elemzéséhez kapcsolódó politológiai szempontok felhasználásával az 1994–2007 közötti magyarországi kisebbségi önkormányzati választások már megkezdett összehasonlító vizsgálatának folytatása.

⁶ A kutatás az FP6-os Uniói keretprogram részeként valósul meg, időtartama 2007–2009.

⁷ Sikeres pályázat esetén az EUMC támogatja.

⁸ A kutatást a Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa, Oldenburg támogatja, időtartama 2008. október–2010. december.

2.1.4. Kútforrások – héber és jiddis történeti források Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez. A hazai judaisztikai kutatás sok évtizedes adóssága az ország történetére, illetve a magyarországi zsidóság történetére vonatkozó héber (részben jiddis) források feltárása, feldolgozása és közreadása. A feladatot a Magyar Tudományos Akadémia Judaisztikai Kutatócsoportja vállalta fel, s a Kútforrások első, a kezdetektől 1686-ig terjedő időszakot átfogó kötetét – közel 15 évnnyi munkával – 2003-ban tette közzé. Az ezt követő korszakok forrásanyaga lényegesen bőségesebb, jelenleg a következő források feldolgozása van folyamatban: az 1686-os budai ostrom közvetlen következményei, Ber Bolechov 18. századi héber nyelvű emlékirata, illetve Avraham Trebitsch *Korot ha-ittim* című krónika jellegű munkájának Magyarországra vonatkozó részei. Ehhez a kutatási programhoz kapcsolódik a Magyarországon megjelent jiddis nyelvű könyvek bibliográfiájának összeállítása is. A jegyzék jelenleg kb. 500 tételt tartalmaz.

2.1.5. Zsidó temetők feliratanyagának dokumentálása, feldolgozása. A már évek óta az éppen adódó pályázati lehetőségek függvényében végzett kutatás most a Rothschild Foundation Europe három évre szóló támogatása jóvoltából biztosabb háttérrel kap. Ebben az évben a Csörsz utcai (Budapest) műemléki orthodox temető feldolgozása befejeződik, s elkészül az az internetes adatbázis is, amely azon zsidó temetők adatait tartalmazza, amelyekről valamiféle regisztráció – fényképek, műemléki dokumentáció, helytörténeti feldolgozás – rendelkezésre áll.

2.1.6. „A magyarországi irodalmak története” – héber és jiddis irodalom. Az MTA Irodalomtudományi Intézetének a következő évekre szóló nagy projektje egy olyan új irodalomtörténeti összefoglaló elkészítése, amely hangsúlyosan a magyarországi más nyelvű irodalmak történetét is magában foglalja. Ebből a következő témakörök feltárását és megírását végzi el az Intézet: Középkori és kora-újkori zsidó irodalom a 18. század végéig; Keresztény hebraisták; Héber irodalom a haszkala jegyében; Rabbiniikus irodalom a 19–20. században; Jiddis irodalom a 19–20. században; Modern héber irodalom. Ebben az évben az egyes témakörökhöz kapcsolódóan folytatódik az anyaggyűjtés és a folyamatos módszertani egyeztetés a szerkesztőkkel.

2.1.7. Héber kódextörödékek feltárása magyarországi közgyűjteményekben. A magyarországi héber kódextörödékek kutatója, tudományos közreadója Scheiber Sándor volt. Az ő halála óta ez a tudományos munka megszakadt, pedig a közgyűjteményekben – elsősorban a kötetek restaurálása során – azóta is kerültek elő a kötéstáblákból értékes töredékek. A program hosszabb távú célkitűzése ezen töredékek számbavétele, azonosítása és publikálása. Az egyes évek tevékenysége nehezen tervezhető, mindig a könyvtárak jelzései, illetve a pályázati lehetőségek alakítják.

2.2. MAGYARORSZÁGI DISZCIPLINÁRIS ALKALMAZOTT KUTATÁSOK

2.2.1. Bevándorlók Magyarországon⁹. A kutatás célja a Magyarországon élő migránsok, harmadik állam polgárai számára és összetételére, területi megoszlására, szocio-demográfiai sajátosságaira és az integrációjukat meghatározó faktorokra, valamint a gazdasági, politikai és kulturális életben játszott szerepükre vonatkozó komplex szociológiai kutatás elvégzése. A kutatás három komponensből áll: a rendelkezésre álló statisztikai adatok összehasonlító elemzése, amely kiegészül egy önkormányzati adatfelvétellel; kérdőíves adatfelvétel, valamint interjúk adatfelvétel a Magyarországon élő migránsok helyzetéről.

⁹ A kutatást az IRM az EU Kohéziós Alapjából támogatja, időtartama 2009.

2.3. MAGYARORSZÁGI INTERDISZCIPLINÁRIS ALAPKUTATÁSOK

2.3.1. Kisebbségi önkormányzatok a 2006-os önkormányzati választások után. A roma, német, görög és ruszin kisebbségi autonómiák működése az átalakult viszonyok között.¹⁰ A korábban megkezdett kutatás ez évi, időarányos feladatai: a kérdőíves adatfelvétel és az interjúk feldolgozása, mélyinterjúk készítése országos, megyei és helyi kisebbségi vezetőkkel. Két résztanulmány elkészítése.

2.3.2. Identitás, migráció, modernizáció. A 2001. évi népszámlálási és más adatállományokat is alapul vevő makroszintű elemzés keretében ebben az évben a téma következő aspektusainak földolgozására kerül sor: a magyarországi nemzetiségek pártpreferenciájának, választási magatartásának elemzése; annak vizsgálata, hogy az etnikai elem a választói magatartásban hogyan, miként érvényesül; a nemzetiségi oktatási, művelődési és tájékoztatási intézmények identitásszerkezetre gyakorolt hatásának elemzése.

2.3.3. Bennmaradni vagy kimaradni? Több nemzetiségű települések roma gyerekeinek szakiskolai és szakközépiskolai életútja.¹¹ A kutatás a pilisi régió két több nemzetiségű – Piliscsaba és Csobánka – települését állítja középpontba. Az antropológiai és szociológiai módszerek együttes alkalmazásán alapuló vizsgálat a szakképzésben részt vevő roma gyerekek saját kultúrájához való kötődésének különböző szintjeire, valamint a nem-cigány világ romákról való „tudására”, ezek távolságára fókuszál. A kutatás keresi a választ arra is, hogy a falubeli szegregált oktatási helyzet milyen hatással van a roma gyerekek továbbtanulási motivációjára, s milyen diskurzusok jellemzik az elkülönülés folyamatát a roma közösség szempontjából.

2.4. EGYÉB (TUDOMÁNSZERVEZŐ, ADATBÁZISÉPÍTŐ, FORRÁSFÖLTÁRÓ STB.) TEVÉKENYSÉG

2.4.1. Folytatódik a forrásföltárás a magyarországi nemzeti-etnikai kisebbségek legújabbkori történetéhez – a második világháború utáni migráció, a Kádár-korszak nemzetiségpolitikája, illetve a két világháború közötti német és magyar nemzetpolitikai stratégiák című kutatási témához – kapcsolódóan. A 2008. év eseményeivel kiegészítésre kerül a magyarországi kisebbségek kronológiája (1990–). Elkészül a kisebbségi törvény és későbbi módosításainak (1984–2007) és a magyarországi németek 1945 utáni történetének kronológiája.

2.4.2. Folytatódik a magyar kisebbségtörténet forrásainak föltárása és kiadása is. A magyar kisebbségi közösségek 20. századi történetének folytatásaként az elkövetkező években elkészül a szomszédos országok – Kárpátalja, Románia, Szerbia – magyarságának egy-egy részletes kronológiája. Az összehangolt szempontok szerint végzett forrásföltárás alapját képezi az adott országokra vonatkozó szöveggyűjteménynek, illetve dokumentumkötetnek is.

2.4.3. A Magyarországon élő nemzetek önrendelkezéséért felelős miniszter iratai. A Károlyi-kormányban Jászi Oszkár által betöltött miniszteri poszt levéltári anyagának és a miniszteri tevékenység egyéb járulékos anyagának válogatott iratait közreadó munka ebben az évben várhatóan munkahelyi vitával zárul.

¹⁰ A kutatást az OTKA támogatja, időtartama 2007–2010.

¹¹ A kutatást az OM támogatja, időtartama 2008. október–2009. június.

2.4.4. Folyamatosan gondozzuk a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek jogszabályi adatbázisát (1945–). A több mint 2000 jogszabályt és az állami irányítás egyéb jogi eszközét tartalmazó, komplex adatbázis évente frissül. Az adatbázis gondozása során kigyűjtésre és elemzésre kerülnek az elmúlt év (2008) kisebbségeket érintő jogi normái, illetve megvalósul a legfontosabb jogszabályok magyarázó-elemző kommentárokkal való ellátása is. Ebben az évben elkészül a kisebbségtörténeti portál, és folyamatosan bővül a honlapon megjelenített tartalom is.

2.4.5. Az Intézet munkatársai a fenti kiemelt, csoportos kutatások mellett 2009-ban folytatják egyéni kutatásaikat. 2009-ban Bakó Boglárka és Dobos Balázs is megvédi PhD disszertációját, több munkatárs pedig a habilitációját készíti elő.